

Czartoszewski, Jacek W.

"Wprowadzenie do etyki chronienia osób", Mieczysław Gogacz, Warszawa 1995 : [recenzja]

Studia Teologiczne 14, 393-396

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

proste, ale łatwo czytelne i świetnie objaśnione. Reasumując wydaje mi się, iż podręcznik ten zasługuje na wysoką ocenę, broniąc się przed zarzutami o metodologiczne i treściowe uchybienia. Autorzy są rzeczywiście kompetentni w swych dziedzinach. Jest to znakomita pomoc w zapoznaniu się z problematyką ekologiczną i w rozwianiu pewnych pseudo-naukowych poglądów na te tematy.

Grzegorz Baczewski

**Mieczysław Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*,
Warszawa 1995, ss. 153.**

W wydawnictwie B.R.J. NAWO ukazała się nowa (30-sta z kolei) książka prof. dr hab. Mieczysława Gogacza - znanego tomisty egzystencjalnego w jego konsekwentnej odmianie. Autor znany jest jako nieustępliwy obrońca teorii istnienia, zasady niesprzeczności, tezy o odrębności bytów jednostkowych i realizmu. Jest cenionym wykładowcą w Akademii Teologii Katolickiej, Uniwersytetu Warszawskiego, Wojskowej Akademii Technicznej i Akademii Medycznej w Warszawie. Redaktorem książki i autorem części poświęconej miłości jest dr Artur Andrzejuk.

We współczesnej kulturze żyje kilka nurtów etycznych. Pierwszym jest wypracowana przez Arystotelesa etyka eudajmonistyczna, czyli etyka szczęścia prowadząca do osiągnięcia celu ostatecznego. Celem ostatecznym jest według Arystotelesa najwyższe dobro. Tomiści tradycyjni, a za nimi niektórzy teologowie głoszą, iż celem ostatecznym jest Bóg. Tradycję arystotelesowską przejęli również marksiści. Za cel ostateczny i za najwyższe dobro uznali pracę nad utworzeniem przyszłego, bezklasowego społeczeństwa. Celem jest projektowana sytuacja społeczna, a więc warunki społeczno-ekonomiczne danego czasu i okoliczności uzasadniają takie, a nie inne postępowanie.

Następnym nurtem jest zaproponowana przez J. Benthama i rozwinięta przez E. Kanta etyka deontologiczna, czyli etyka powinności. Powinność staje się prawem opartym na autorytecie Boga lub sumienia. Prawo nadane przez Boga lub przez sumienie nakazuje określone postępowanie. Etyka deontologiczna jest więc prawem, które musi liczyć się z czasem i sytuacją społeczną.

Kolejnym nurtem jest etyka personalistyczna, stawiająca dobro osoby za swój punkt wyjścia i dojścia. W Polsce upowszechniły się poglądy Tadeusza Kotarbińskiego, który akcentował życzliwe odniesienie do człowieka. Podkreślał wagę osoby troszczącej się o ludzi (*spolegliwy opiekun*). Ks. Karol Wojtyła uwyrażniał jako zasadę działań moralnych godność człowieka. Ks. Tadeusz Styceń podkreślał, że godność człowiekowi nadał sam Bóg. Etyka personalistyczna odnosi człowieka do społeczeństwa. Sprawy i potrzeby stanowią więc kryterium postępowania, a przez to wprowadzają etykę w sytuacjonizm.

Czwartym nurtem jest proponowana przez zespół prof. M. Gogacza etyka chronienia osób, czyli etyka wynikająca z metafizycznej identyfikacji człowieka, ukazująca postępowanie chroniące dobro, wprowadzająca w humanizm i we właściwe środowisko osób, w sensowne życie uszczęśliwiające więzią miłości i zaufania, w nadzieję jako oczekiwanie miłości i wiary.

Książka *Wprowadzenie do etyki chronienia osób* jest po książce *Ku etyce chronienia osób* drugą pozycją podającą nam etykę wyływającą z Tomaszowej metafizyki osób¹. Składa się ona z trzech części.

Pierwsza poświęcona jest głównym zagadnieniom etyki chronienia osób. Określa się w niej etykę, którą stanowią ustalenia: czy dane działanie ludzkie zgodne z prawdą chroni dobro osób. Ustalenia wskazują na normy lub kryteria wyboru, a więc etyka jest nauką o normach moralnych. Dalej autor określa, kim według św. Tomasza jest człowiek i osoba oraz co stanowi dobro osób. Podaje też normy moralności jako zasady rozpoznawania działań chroniących dobro osób, czyli mądrość, kontemplację i sumienie. Mówiąc o głównych zagadnieniach etyki Profesor nie pomija nauk o człowieku. W antropologii filozoficznej ukazuje nam obraz duszy ludzkiej w jej aspekcie strukturalnym uwyrażniając rolę duchowych władz poznawczych, czyli intelektu i woli, w ujęciu genetycznym podkreśla rolę istnienia człowieka. Ciało ludzkie w ujęciu strukturalnym nie jest strukturą samodzielną, ożywia je dusza i razem (ciało i duszę) ogarnia istnienie, czyli wiąże z sobą w jednego realnego człowieka. W ujęciu genetycznym dusza powoduje w urealnionej przez istnienie materii cechę rozciągłości jako podstawę przestrzenności i wymiarów. Istnienie dopuszcza wpływ otaczających człowieka substancji cielesnych, które powodują pojawienie się przypadłości i cech fizycznych. Człowiek powstaje jako osoba już w momencie poczęcia. Już w momencie poczęcia człowiek istnieje, ma duszę i materię, intelekt i wolę w stanie biernym. Choć nie ma jeszcze władz zmysłowych, gdyż dopiero tworzą się w jego ciele organa fizyczne, w których będą funkcjonowały organa zmysłowe. Okres embrionalny jest jedynie procesem budowania się ciała jako nabywania przez materię przypadłości fizycznych. Śmierć jest tylko rozpadem w człowieku jego ciała. Istnieje dalej dusza, swoiście *okaleczona* przez brak ciała. Nie korzystając z władz zmysłowych dusza nie widzi, nie słyszy, nie nabywa wiedzy o otaczających bytach. Jedynie pamięta to, co człowiek poznał przed śmiercią. Trzeba tu podkreślić trwanie życia duszy. Śmierć jest jedynie dramatem ciała. Część nauki o człowieku zwana medycyną zajmuje się działaniem organów ciała ludzkiego i występującą tam harmonią. Proces leczenia ma przywracać tę harmonię w wypadku zakłóceń. Medycyna jest więc nauką o zgodnym funkcjonowaniu ciała i duszy jako istoty człowieka w jej więzi z urealnającym ją istnieniem. Pedagogika określa szczegółowe cele jako etapy w uzyskiwaniu usprawnień intelektu i woli, a tym samym harmonii działań psychicznych i duchowych. Jest więc zharmonizowaniem tych działań z wyobrażeniami i uczuciami. Poprzez perswazję skłania do podejmowania wyznaczonych przez cele czynności. Przez doprowadzenie do usprawnień intelektu w wiedzy i mądrości oraz przez usprawnienie woli w prawości jako wierności wskazanemu przez intelekt dobru, jest pośrednio chronieniem istnienia, życia, zdrowia i moralności jako zgodnej z prawdą wierności dobru osób. Z etyką i pedagogiką związane jest prawo, które określa i ukazuje szczegółowe cele i ich osiąganie, lecz nie zaleca ich przy pomocy perswazji gdyż korzysta z sankcji. Cechą prawa jest wskazywanie na cele szczegółowe, które służą dobru wspólnemu. Omawiając prawo autor wyróżnia w nim: prawo naturalne, stanowione i absolutne. Pierwszą część kończą problemy stanowiące etykę, czyli odpowiedzialność, wychowanie, wolność jako przejaw sumienia oraz wiedza, mądrość i wartości.

¹ Gogacz M., *Ku etyce osób. Wokół podstaw etyki*, Pallottinum, Warszawa 1991.

Część druga wyrażnia podstawy i struktury etyki. Odróżnia podstawy etyki od jej przedmiotu. Ukazuje jak nie należy budować etyki, czyli opierać się na teorii liniowego i ewolucyjnego konstruowania rzeczywistości. Opierać etykę na zatarciu różnic między przedmiotem i cechą, co doprowadziło do powstania etyki sytuacyjnej, personalistycznej i niezależnej. Budować etykę na kompilacjonizmie, który w prostej drodze prowadzi do New Age, jako ideologii, według której pierwsza i jedyna jest całość. Wszystko jest *Jednym*, wszystko jest *Bogiem*, wszystko jest *Świadomością*, wszystko jest *Energią*. Znika różnica między całością i częścią, Stwórcą i stworzeniem i przyrodą, ziemią i Chrystusem, gdyż według M. Foxa *ukrzyżowanym Chrystusem jest Matka Ziemia*. Profesor ukazuje nam też, jak należy budować dziś etykę. Podaje metodologiczne warunki tworzenia etyki. Pomaga realistycznie zidentyfikować człowieka. Uporządkować problemy celu i wartości. Wskazuje pedagogom jaką rolę mają spełniać religia i etyka jako przedmioty nauczania w szkole. Wyjaśnia nam, czym jest światopogląd, z czego jest zbudowany, jakie są światopoglądy i które z nich dominują w naszym polskim społeczeństwie. Zwraca nam uwagę na rolę wiary w światopoglądzie katolickim oraz na wiarę jako więź z Bogiem w istocie człowieka. Dalej opisuje podstawowe problemy etyki przedsiębiorcy. Określa przedsiębiorcę ze względu na funkcje, prawa i obowiązki oraz etyczne zareagowania na funkcje, prawa i obowiązki przedsiębiorcy. Drugą część kończy ukazanie etyki św. Tomasza, którą przedstawił F. van Steenberghen na podstawie Tomaszowego komentarza do *Etyki nikomachejskiej*. Ukazując etykę ogólną jako poszukującą w człowieku *recta ratio agibulum* oraz etykę szczegółową z wyróżnieniem życia rodzinnego i państwa.

Trzecia część książki nosi tytuł *Człowiek i wspólnota*. Odkrywamy w niej myślową drogę do filozoficznego zidentyfikowania człowieka według propozycji Platona, Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu. Dr Artur Andrzejuk wyjaśnia nam, czym są relacje osobowe. Szerzej opisuje, czym jest *dilectio*² i jej odmiany: *connaturalis*³, *concupiscibilitas*⁴, *amicitia*⁵, *caritas*⁶, *amor*⁷, *agape*⁸. Wprowadza nas też do zagadnień uczuć; czym one są i jaką rolę spełniają w chronieniu osób. Dalej Profesor zwraca naszą uwagę na problemy wspólnot, ukazując jako podstawę teorii dobra wspólnego. Wyjaśnia nam, czym jest naród, ojczyzna, rodzina, społeczeństwo i państwo.

Ważne dla nauczycieli jest to, że każda z części książki kończy się *pomocami do powtórzenia materiału* składającymi się z: pytań erudycyjnych, zadań do pracy z tekstem i tematów do dyskusji lub opracowań pisemnych.

W dodatku do książki znajdują się materiały dydaktyczne opracowane przez zespół w składzie: prof. dr hab. Mieczysław Gogacz, dr Artur Andrzejuk i dr Jakub Wójcik. Stanowią one propozycje programów dydaktycznych do nauczania etyki na poziomie szkół średnich lub propedeutycznym w szkołach wyższych. Pierwszy program oparty jest wprost na *Wprowadzeniu do etyki chronienia osób* i zawiera dwadzieścia konspektów poszczególnych zajęć. Drugi przystosowany jest do potrzeb

² Miłość jako relacja osobowa.

³ Miłość, jako relacja życzliwości.

⁴ Miłość na poziomie uczuć.

⁵ Miłość jako przyjaźń.

⁶ Miłość heroiczna, cierpliwa i łaskawa, pozbawiona zazdrości i pragnienia sławy; 1 Kor 13.

⁷ Miłość, która z powodu stałej potrzeby obecności ukochanej osoby rodzi tęsknotę wywołującą ból i cierpienie.

szkół uczących przyszłych inżynierów i oficerów. Trzeci pomocny jest dla nauczycieli kształcących przyszłych ekonomistów i przedsiębiorców. Czwarty program jest przewodnikiem do wykładów, ćwiczeń i studiów indywidualnych.

Książka kończy się spisem podstawowej literatury pomocnej do nauki etyki, zgodnej z nauką Kościoła i wydanej w języku polskim.

Praca prof. M. Gogacza napisana jest językiem przystępnym dla każdego, kto zetknął się choć na chwilę z filozofią realistyczną. Godna jest polecenia wszystkim *rzeczywistym* i *in spe* nauczycielom szkół średnich i wyższych, którzy wykładają i będą wykładali przedmioty humanistyczne oraz sprawują funkcje wychowawców i pedagogów szkolnych. Jest też doskonałym podręcznikiem dla studentów pracujących samodzielnie, w systemie zaocznym, eksternistycznym i wieczorowym. Nie powinna być też obca duszpasterzom i alumnom Seminariów Duchownych.

Ks. Jacek W. Czartoszewski

J. Kolbuszewski, *Ochrona przyrody a kultura*, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław 1993, s. 207.

Literatura współczesna dotycząca zagrożeń środowiska naturalnego dostarcza na ogół wyczerpujących informacji na temat biologicznych, chemicznych i fizycznych zmian jakie zachodzą w zdegradowanym środowisku, ciągle jednak istnieje ogromny niedostatek wiedzy o rzeczywistych, także społecznych i kulturowych źródłach narastającego kryzysu ekologicznego. Publikacje naukowe z tego zakresu są rzadko dziełem przedstawicieli nauk humanistycznych. Jednym z powodów tego jest fakt dalekiego wyspecjalizowania dziedzin współczesnej nauki i istnienie dużej *odległości* pomiędzy dyscyplinami przyrodniczymi, a humanistycznymi. Sprawia to trudność przyrodnikom próbującym spojrzeć na zagadnienie ochrony przyrody z humanistycznego punktu widzenia, jak i humanistom, którym niezbędna jest wiedza typowo przyrodnicza, w oparciu o którą mogą snuć humanistyczną refleksję.

Książka *Ochrona przyrody a kultura* jest jedną z nielicznych pozycji, w których podejmowany jest problem kulturowych uwarunkowań zachowania człowieka wobec przyrody. Jej autor J. Kolbuszewski - historyk literatury, wieloletni członek Komitetu Ochrony Przyrody PAN podjął się spojrzenia na relację człowieka do przyrody z perspektywy kultury. Szukając społeczno-kulturowych mechanizmów, które kształtują tę relację, wykazał dużą znajomość złożonych zagadnień ekologicznych i szeregu problemów z wielu szczegółowych dziedzin nauk przyrodniczych.

Przyroda i kultura to tytuł pierwszego rozdziału książki, w którym J. Kolbuszewski wskazuje na głęboko zakorzenione, szczególnie w europejskim myśleniu przeciwstawne traktowania *kultury* i *natury*. Jest ono związane z instrumentalnym traktowaniem natury-przyrody usankcjonowanym przez poglądy wybitnych filozofów, głównie Kartezjusza, którzy podkreślali, że inne prawa rządzą człowiekiem, a inne przyrodą. Jednym z wielu błędnych przekonań jest także przecenianie zasobności przyrody i jej możliwości do odnawiania swoich zasobów. Obecny w zbiorowym myśleniu kult postępu ludzkości i przypisywanie przyrodzie jedynie służebnych funkcji wobec człowieka - to wszystko bardzo utrudnia dialog z przyrodą.

Pomimo tych błędnych stereotypów obecnych w sposobie myślenia współczesnego człowieka Kolbuszewski stara się udowodnić, że zjawiska przyrody,